

HANDBOEK VOOR
HISTORIEHOPPERS

het oude ROME

WAT EN #HOEDAN

Jonathan W. Stokes
illustraties door David Sossella

HANDBOEK VOOR
HISTORIEHOPPERS
het oude
ROME
WAT EN #HOEDAN

1

WELKOM IN ROME

OF JE NU ALLEEN REIST of kiest voor een van Chrono bv's aantrekkelijk geprijsde groepsreizen, het Romeinse Rijk is een magische bestemming voor jou en je geliefden, mits jullie niet worden aangevallen door barbaren. * Breng een bezoekje aan de stad op 7 december 43 v.Chr. en zie met eigen ogen hoe het hoofd van de Romeinse senator Cicero wordt afgehakt en smaakvol tentoongesteld op het belangrijkste sprekerspodium van het Forum Romanum. Boek een rustgevend weekendje weg naar het bergdorpje Pompeï in 79, vlak voordat een kolossale vulkaanuitbarsting het onder as bedelft. Of vergaap je aan het wonderschone uitzicht vanaf de vele zonovergoten stranden van Zuid-Italië in 280 v.Chr., tussen de belegeringen van gewelddadige Grieken door. Kortom, een vakantie naar de kleurrijke beschaving die ons advocaten, krijgswetten, burgeroorlogen, belastingfraude en gladiatorenengevechten opleverde is dubbel en dwars genieten. Je kunt zeggen wat je wilt over rellende mensenmassa's of plunderende veroveraars, in Rome zul je je geen moment vervelen.

.....

* Tijdens je verblijf in het Romeinse Rijk is Chrono bv niet aansprakelijk voor aanvallen van oude Perzen, Galliërs, Bataven, Goten of Vandalen. Mocht Rome aangevallen worden door kolonisten van Mars uit 2351, dan zou Chrono bv daar misschien wel aansprakelijk voor kunnen zijn. In dat geval bieden we onze welgemeende excuses aan... samen met een tegoedbon van 8 dollar, te besteden aan je volgende vakantie van Chrono bv!

HET ROMEINSE RIJK IN HET JAAR 120 (ZO'N 2000 JAAR GELEDEN)

Rome is de hoofdstad van het Romeinse Rijk*, dat zich uitstrekt over 3 continenten. De stad werd gesticht in 753 v.Chr., oftewel bijna 3000 jaar geleden, waarna Rome uitgroeide tot de eerste supermacht in de westerse geschiedenis. Je staat op het punt kennis te maken met de beschaving die de kunst, literatuur, wetten en politiek van de moderne wereld voorgoed heeft veranderd. Als je tijdmachine instelt op het jaar 30 n.Chr. en Rome binnenrijdt via

.....
* Adam Redkill, een man van details, staat erop dat we uitleggen dat het Romeinse Rijk pas een keizerrijk wordt in 27 v.Chr., wanneer keizer Augustus aan de macht komt. Daarvoor is het een republiek die wordt bestuurd door senatoren. We vroegen Adam: 'Wie kan dit iets schelen? Waarom moeten we deze informatie in vredesnaam opnemen?' Maar ja, hij gaat over onze salarissen.

een van de 29 geplaveide hoofdwegen, dan tref je een bloeiende wereldstad aan waar het wemelt van de kooplieden, architecten, soldaten, senatoren, slaven, boeren, advocaten, klerken en allerlei soorten ambachtslieden. Rome is de eerste stad in de geschiedenis die 1 miljoen inwoners telt. Sterker nog, het duurt nog 2000 jaar voordat enige andere stad ter wereld die omvang* bereikt.

Zo'n reusachtige stad kan een beetje overweldigend zijn. Rome mag dan het culturele hart van de wereld zijn in de oudheid, je kunt je geld maar beter goed verstoppert en uitkijken voor dieven. Rome is namelijk ook gevaarlijk, zelfs wanneer er geen Visigoten, Ostrogoten of wat voor Goten dan ook de boel komen plunderen. In dit hoofdstuk bespreken we de basisvoorzieningen voor een aangenaam verblijf: waar je lekker kunt eten en slapen, welk vervoer je het best kunt gebruiken – en dat allemaal zonder om te komen. Laten we maar met dat laatste beginnen...

In leven blijven in het oude Rome

Wil je genieten van een zorgeloze vakantie, dan is het erg belangrijk om in leven te blijven.[†] Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Rome is levensgevaarlijk, punt uit.

.....
* Londen bereikt de mijlpaal van 1 miljoen inwoners in 1801. Vóór Londen telden Alexandrië in Egypte, Hangzhou in China en Angkor in Cambodja waarschijnlijk al meer dan 1 miljoen mensen, maar Londen is de eerste stad waar betrouwbare volkstellingen worden gehouden. Als je een van de 3 andere steden bezoekt, verzoeken we je vriendelijk de inwoners te tellen.

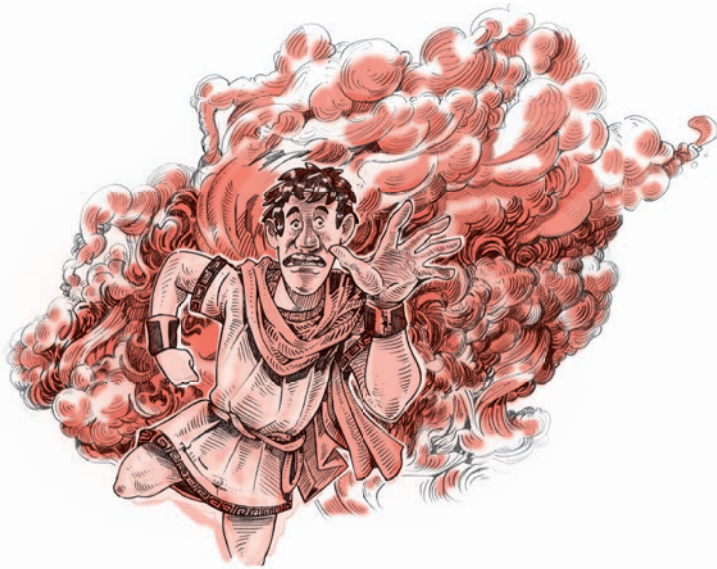
[†] Vakantiegangers die onderweg beslist niet dood willen gaan, raden we af om Chrono bv's geheel verzorgde vakantie naar de middeleeuwen te boeken. In het bijzonder de weekendtrip 'De Zwarte Dood' kan fataal zijn; die is dan ook met name geschikt voor onze grootste waaghalzen. En daarnaast voor reizigers die op zoek zijn naar een goedkope vakantie en die zich niets beters kunnen veroorloven.

TOP 5

VAN DODELIJKSTE GEVAREN IN ROME

1. Brand

Als je een pyromaan bent, is Rome jouw ultieme bestemming. Er breekt zo vaak brand uit dat je op het dak kunt gaan zitten met iets te snacken om van het vlamme schouwspel te genieten.

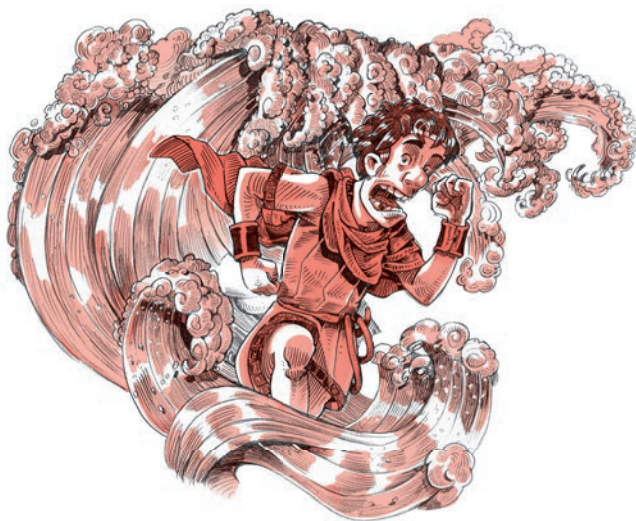

Vrijwel elke nacht branden er huizen af, om de 2 jaar brandt er een hele wijk af en de hele stad wordt in de as gelegd in het jaar 64. Dit komt doordat open haarden en olijfolielampen de enige warmte- en lichtbronnen zijn. Reis je naar de begintijd van Rome, dan zul je zien dat de huizen extra goed ontvlambaar zijn: ze hebben houten muren en strodaken en zijn hutjemutje op elkaar gebouwd. Als je een stad zou willen creëren die fikt als een tierelier, dan is Rome een fantastisch voorbeeld met zijn ongeëvenaarde com-

binatie van open vuur en een totaal gebrek aan brandpreventie. Boek je een reis naar Rome, neem dan marshmallows mee.

2. Overstroming

De juridische afdeling van Chrono BV heeft ons verplicht te vermelden dat als je niet omkomt in de vlammen, er een goede kans is dat het water zijn dodelijke werk zal doen. De Romeinen gebruiken de Tiber voor personen- en goederenvervoer, maar een paar keer per jaar treedt de rivier buiten zijn oevers en verzuipen

er een heleboel inwoners. De Tiber kan tot wel 9 meter boven zijn normale waterpeil uit komen en neemt dan hele appartementenblokken mee in de stroming. Als je huizenblok instort, heb je een probleem, maar extra vervelend is dat het Romeinse riool afhankelijk is van het waterpeil. Bij elke overstroming van de Tiber lopen dus ook veel Romeinse toiletten over en spoelt het gore water over straat. Je bent gewaarschuwd.

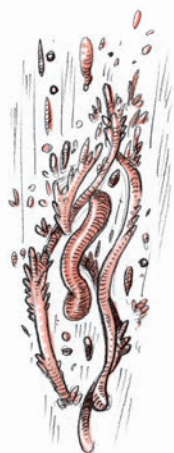
3. Hongersnood

Rome heeft geregeld te kampen met een gebrek aan voedsel. Bij grote overstromingen rotten de graanvoorraden weg en verhongeren de Romeinen. Komt het water nog hoger, dan worden de graanpakhuizen (die heel praktisch vlak langs de rivier staan) in hun geheel opgetild en weggespoeld. Als je naar Rome

gaat, kan het van pas komen als je een paar extra boterhammen meeneemt. Voor de zekerheid.

4. Ziekten

Loop door een willekeurige straat in Rome en je wordt overmand door zo'n penetrante stank dat je ogen er niet van gaan tranen, maar bijna van gaan bloeden. Hoewel het Romeinse Rijk het meest geavanceerde netwerk van aquaducten in de hele geschiedenis heeft (het technologische hoogstandje van de Romeinse waterleiding wordt pas 2000 jaar later geëvenaard), is het riool van de stad wat minder goed aangelegd. Simpel gezegd: de straten zijn openbare toiletten en begraafplaatsen. Veel Romeinen smijten hun uitwerpselen gewoon via de voordeur naar buiten. Jaarlijks rotten er zo'n 1500 lichamen van gestorven daklozen op straat weg. De paarden, koeien, geiten en muilezels in de stad schijten en sterven ook allemaal in de buitenlucht. Welgemeend advies: trek niet je lievelingsschoenen aan als je naar Rome gaat. Een hoed

is wel aan te raden. Er zijn veel Romeinse rechtbankverslagen overgeleverd over voetgangers die menselijke uitwerpselen op hun hoofd kregen omdat iemand vanaf een bovenverdieping de pispot uit het raam leegde.

Al dat afval is een broeinest voor ziektekiemen. Van de baby's die in Rome worden geboren sterft 1 op de 3 meteen. Maar liefst de helft van alle kinderen gaat dood vóór de tienerjaren. De enige manier waarop Rome zijn bevolking op peil houdt is immigratie. Dit bewijst maar weer dat er geen stad zo dodelijk is of er trekken mensen naartoe. Denk maar aan het moderne Los Angeles.*

Voor ziekteverspreiders is het ideaal dat Rome in een moeras gebouwd is, waar muggen eitjes kunnen leggen en zich naar hartenlust vermenigvuldigen. Romes sterftcijfer beleeft elke herfst een piek wanneer de muggen de stad komen teisteren met malaria.

.....
* De juridische afdeling van Chrono bv benadrukt dat de schrijver van deze alinea zelf in Los Angeles woont.

Zorg dat je je vaccinaties* bij de huisarts hebt gehaald voordat je de architectonische hoogstandjes van het oude Rome komt bewonderen.

5. Woedende menigten

Laten we de rondzwervende, plunderende menigten niet vergeten. Tijdens de voedselrellen† in 190 n.Chr. laat keizer Commodus het hoofd van zijn belangrijkste adviseur afhakken en op straat smijten, in een poging de woedende mensenmassa tot bedaren te brengen. In het zuiden leidt een Thracische‡ gladiator genaamd Spartacus in 73 v.Chr. een opstand van 90.000 slaven. Ze nemen een groot deel van Italië in, maar uiteindelijk worden ze in de pan gehakt door het Romeinse leger. De moord op de Romeinse heerser Julius Caesar in 44 v.Chr. wekt zo veel woede bij de Romeinen dat ze de senaat in brand steken. Algemeen advies: laat je niet in met relschoppende mensenmassa's, of neem op z'n minst pepperspray mee.

Oké, we horen je denken: Waarom zou je in vredesnaam naar Rome op vakantie willen?

Dat is een terechte vraag, waar we dit hoofdstuk waarschijnlijk beter mee hadden kunnen beginnen. Hoe dan ook, je bent er

.....
* De opperheerser van Chrono bv, Adam Redkill, maakt je er graag op attent dat Chrono bv heel voordelige vaccinaties aanbiedt. En voordelige begrafenissen voor als ze niet helpen.

† Een voedselrel is eigenlijk het tegenovergestelde van een voedselgevecht. Een voedselgevecht is een gevecht MET voedsel als er een overvloed aan eten is, maar een voedselrel is een gevecht OM voedsel als er een tekort aan eten is.

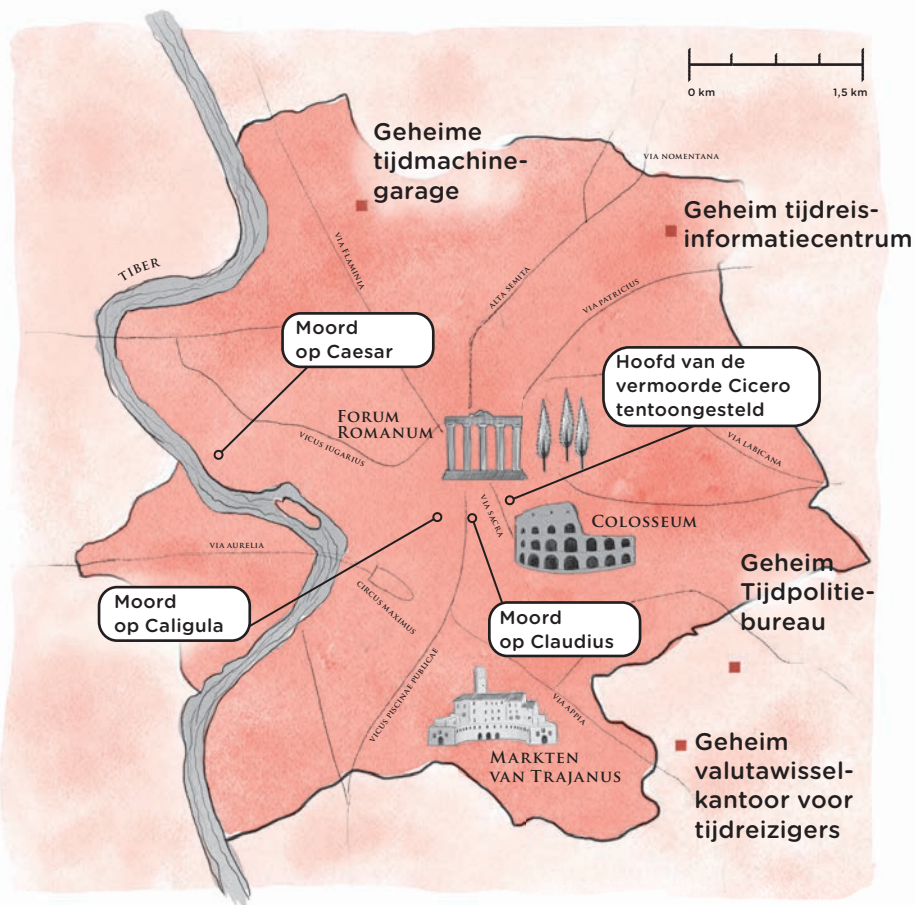
‡ De Thraciërs zijn barbaren uit het gebied dat nu grotendeels Zuid-Bulgarije is. Ze hebben rood haar en blauwe ogen en ze zijn gek op oorlog voeren.

nu toch, en Chrono BV doet niet aan restitutie. Dus maak er maar het beste van. Het feit dat je elk moment kunt omkomen is precies de reden dat Chrono BV deze compleet verzorgde reis voor een aantrekkelijke prijs aanbiedt. Aan de andere kant heeft Rome een enorme invloed op de menselijke beschaving. Europese talen zoals het Italiaans, Spaans, Frans, Engels en zelfs het Roomeens stammen allemaal af van het Latijn van de Romeinen of zijn erdoor beïnvloed. De Romeinse cultuur heeft onze moderne politiek, literatuur, wetten, architectuur, sport, organisatie van het leger, vakanties, kunst en zelfs poëzie voor een belangrijk deel gevormd. Rome is een van onze meest fascinerende reisaanbiedingen en Chrono BV garandeert dat je een geweldige vakantie zult beleven.*

.....
* Volgens het contract dat je hebt getekend toen je deze compleet verzorgde reis boekte, ben je verplicht om een geweldige vakantie te beleven. Sterker nog, Adam Redkill benadrukt graag dat je ook verplicht bent om lovende vijfsterrenrecensies over Chrono BV te schrijven op alle reviewwebsites (waarvan de meeste eigendom zijn van Chrono BV).

KAART VAN PLAATSEN IN ROME WAAR MENSEN WORDEN VERMOORD

Op weg in het oude Rome

Het systeem van straten die loodrecht op elkaar staan is een aardige uitvinding van de Grieken, maar de Romeinen geven het begrip 'stadsplanning' een heel nieuwe dimensie. Vrijwel alle Romeinen wonen in appartementengebouwen die ze *insulae* noemen. Deze betonnen flats kunnen wel 10 verdiepingen hebben en beslaan hele stratenblokken. Er staan 50.000 van zulke gebouwen in Rome. Hoewel ze in allerlei opzichten behoorlijk modern zijn, hebben ze de onhandige gewoonte om in te storten.

In de hoogtijdagen van het keizerrijk zijn de 113 provincies van het Romeinse Rijk met elkaar verbonden door 372 geplaveide hoofdwegen. Opgeteld is dat meer dan 80.000 kilometer, en de meeste stenen wegen liggen er duizenden jaren later nog. In Frankrijk alleen al tref je bijna 21.000 kilometer aan Romeinse wegen aan.

Wil je als een echte local over straat in Rome, dan is een hoverboard geen aanrader. Daar trek je verbazingwekkend veel aandacht mee. Het beste vervoermiddel om de hoogtepunten van de stad te bekijken en de inwoners niet de stuipen op het lijf te jagen is een paard.

TIPS VOOR TIJDREIZIGERS: ZO BESTUUR JE EEN PAARD

Een paard is een transportmiddel. Het verbruikt gras.

1. Vlieg op de rug van het paard met behulp van je anti-zwaartekrachtschoenen.
2. Kijk omlaag: je ziet 4 smalle uitsteeksels met hoeven aan de uiteinden. Hiermee beweegt het paard zich voort.
3. De startknop van het paard bevindt zich in de zogeheten flanken. Druk deze in met je hielen. Hoe harder je drukt, hoe sneller het paard gaat.
4. Het besturingssysteem van het paard is een metalen bit dat bevestigd is in zijn mond, met teugels als controller.
5. Je activeert het remsysteem door aan de teugels te rukken. Als het paard onbestuurbaar is geworden, breng je het tot stilstand door het naar een moeras te transporteren.

Nog meer tips

Je kunt een paard niet besturen met behulp van telepathie. Paarden krijgen pas telepathische gaven in 2061, na de meteorietinslag. Paarden hebben geen energie uit atoomsplitting nodig. Sterker nog, ze functioneren veel beter zonder kernenergie.

De brandstoftank van je paard vul je met gras. Prop het gras in de mond van het paard totdat het vol is. De mond is het gat waar geen staart overheen hangt.

LET OP: je paard heeft geen vliegfunctie. Tenzij je er raketten aan vastmaakt.

De hipste looks voor het oude Rome

Het lastigste element van tijdreizen is niet de multidimensionale natuurkunde, maar de juiste kledingkeuze. Kom je aangelopen op het Forum Romanum met je zonnebril, smartphone* en skateboard, dan zien de Romeinen je waarschijnlijk aan voor een of andere tovenaars, of nog erger: een wandelende modeflater. Als je echt wilt opgaan in het dagelijks leven van het oude Rome, dan gaat je dat niet lukken in een spijkerbroek en sneakers. Je hebt de juiste vermomming nodig. Met deze modetips kom je elk restaurant in de stad zonder moeite binnen.

Romeinen nemen mode ongelooflijk serieus. Elke boerenpummel mag in een *tunica* lopen, maar alleen vrije Romeinse burgers mogen een toga aan. Buitenlanders en slaven die betrapt worden in een toga worden bij wet gestraft.

Als je denkt dat je zo'n Romeinse uitstraling hebt dat je kunt weggkomen met een toga, realiseer je dan dat deze kledingstukken worden gebleekt met oude urine. Urine wordt regelmatig gebruikt om wit wasgoed witter te maken vanwege de ammoniumzouten die erin zitten. Vaak zijn het de Romeinse volders (wolvilters) die de urine ophalen bij de openbare urinoirs en er bleekmiddel van maken. Dit is niet alleen een stinkklus, de urinehandelaars moeten ook nog belasting betalen over alle pis die ze inzamelen. Ja, je leest het goed. In Rome moet je betalen voor het recht om urine uit een toilet te scheppen.

.....
* Het is sowieso verstandig om je smartphone niet te veel te gebruiken in de oude wereld. De roamingkosten zijn krankzinnig hoog.

Wil je een dagje shoppen, dan kun je je helemaal uitleven op de uitgestrekte straatmarkten van de stad, die forums worden genoemd. Scoor bijvoorbeeld een heel nieuwe garderobe in de Markten van Trajanus, de 3 verdiepingen tellende voorganger van het moderne winkelcentrum. Je vindt ze in de chique wijk aan de voet van de Quirinaal in het dure centrum van Rome en ze tellen 170 winkels. Maak je geen zorgen over de belachelijk hoge prijzen. 1 Amerikaanse dollar uit 2163 is ongeveer 10.000 Romeinse sestertiën waard.

ONMISBARE MODEGIDS VOOR ECHTE ROMEINSE OUTFITS

DAMES

Tunica: een eenvoudige vierkante lap stof die wordt vastgespeld op de schouder. Het kledingstuk valt meestal tot op de voeten.

Stola: een mouwloos, enkellang kledingstuk dat getrouwde vrouwen over hun tunica heen dragen, vaak met een riem.

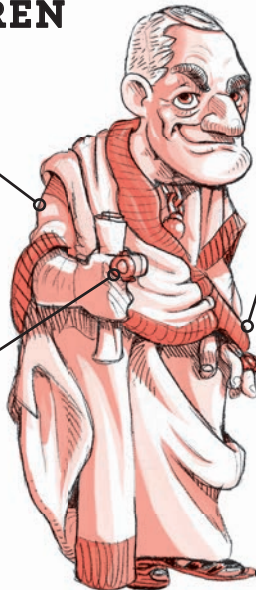
Palla: een lange mantel voor buitenshuis.

Sieraden: oorbellen, halskettingen, ringen, broches en armbanden.

HEREN

Tunica: wordt vastgemaakt met een riem. De strepen op de stof geven de rang van de drager aan. De tunica van een man is korter dan die van een vrouw.

Sieraden: gouden ringen en halskettingen raken nooit uit de mode in Italië.

Toga: een grote lap stof die rond het lichaam en over de schouder wordt geslagen. Ideaal voor togafeestjes.

Sandalen: open sandalen zijn het beste schoeisel voor het mediterrane klimaat.

Romeinse haarmode

Elke tijdreiziger kent het gevoel van arriveren op een 17e-eeuws bal met een 16e-eeuws kapsel: je kunt wel door de grond zakken. Het probleem met de mensheid is dat de mode continu verandert. Knoop deze tips voor het ideale Romeinse kapsel in je oren, zodat je niet de straat op gaat met een groene hanenkam op je kop.

HEREN

Romeinse mannen knippen hun haar kort. Kale mannen dragen vaak een toupetje, gemaakt van menselijk haar. Baarden zijn de ene keer wel in de mode, de andere keer niet. Keizer Nero steelt de show met een halsbaard.

DAMES

Pruiken van menselijk haar zijn heel populair, vooral in de exotische haarkleuren van overwonnen barbaren. Dé look voor de dames is blond haar, geïmporteerd uit Germanië, of zwart haar uit India. Vrouwen en zelfs mannen gebruiken soms een krultang: ze verwarmen een metalen staaf in het vuur en wikkelen hun lokken eromheen. In het oude Rome is het ook hip om je haar te kleuren. Dit zijn een paar echte recepten voor haarverf, opgetekend door beroemde Romeinen:

Zwart: laat een paar bloedzuigers 40 dagen lang rotten in een schaal met rode wijn.

– *Plinius de Oudere*^{*}, Romeins schrijver

Rood: meng geitenvet met as van beukenhout.

– *Plinius de Oudere*

Blond: saffraan.

– *Tertullianus, schrijver en zoon van een Romeinse centurio (legerofficier)*

Voor vakantiegangers die geen tijd hebben om naar de kapper te gaan in het oude Rome, verkoopt Chrono BV diverse betaalbare haarverfproducten die bijna 100 procent bloedzuigervrij zijn.

.....
^{*} Plinius de Oudere komt om door de giftige vulkaangassen die hij inademt terwijl hij in Pompeï vrienden probeert te redden tijdens de dodelijke uitbarsting van de Vesuvius. Hij is duidelijk een expert op het gebied van gezondheid en veiligheid.

www.defonteinkinderboeken.nl

Oorspronkelijke titel: *The Thrifty Guide to Ancient Rome: a Handbook for Time Travelers*

Verschenen bij Viking

© 2018 Jonathan W. Stokes

Voor deze uitgave:

© 2019 Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Vertaling: Anne Douqué

Omslagafbeelding en illustraties: David Sossella

Grafische verzorging: Atelier van Wageningen

Uitgeverij De Fontein vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 261 4837 8

NUR 212, 283